

Maria-Dolors Cortey, cronista de postguerra

..... Jordi Cornellà

Maria-Dolors Cortey va néixer a Barcelona el setembre de 1929. La seva carrera literària, doncs, va quedar irremeiablement condicionada per la Guerra Civil. La dècada dels anys vint va ser una de les més brillants de la història de la cultura catalana: va augmentar el nombre de lectors, es va publicar com mai i va sorgir la millor generació d'escriptors que hi ha hagut a Catalunya: Josep Pla, Mercè Rodoreda, Joan Sales, Xavier Benguerel, Salvador Espriu... Cortey, però, per qüestions d'edat no va formar part d'aquest ambient, i la seva educació va transcórrer durant el període més dur de la postguerra. Un cop acabats els seus estudis el panorama era desolador, ja no quedava res de l'ambient optimista que va durar fins a mitjan dels anys 30. Potser li va passar com a un dels seus personatges: «Agafà del damunt de la tauleta un exemplar de *Blanco y Negro* i el fullejà. Era el març de 1936. Ningú no pressentia la tragèdia que s'acostava». (*En gris i rosa*, p. 151).

Els èxits literaris de Maria-Dolors Cortey van començar tardanament, quan ja tenia quaranta anys, i es van concentrar sobretot en la segona meitat de la dècada dels 70, quan van guanyar diversos premis: el 1976 obtingué el Ciutat d'Olot-Marià Vayreda amb *Dol sense negre*; el 1977 guanyà el premi Born de novel·la amb *Dora i la nit*, i el mateix any aconseguí el Víctor Català de poesia amb *Vol 326*. Dos anys més tard guanyà el Ciutat d'Olot de contes infantils amb *Memòries d'en Nitus Resmés, gat de teulada* (Aubert, 1979) i publicà el relat *L'hereu Frigola* (Duch, 1979). Amb *Recull de llegendes* (1980) va guanyar el seu últim premi, el Canigó de Perpinyà.

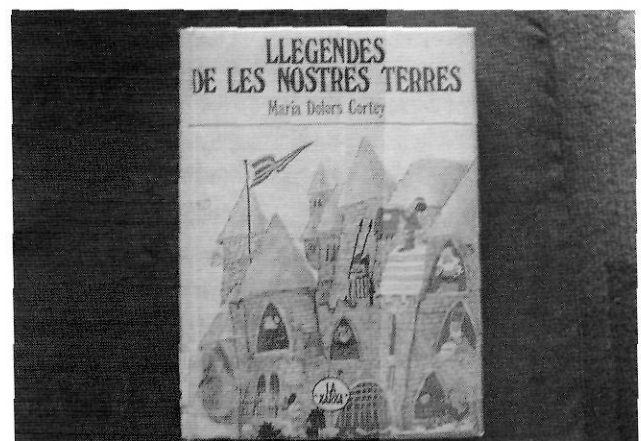
La seva obra publicada se situa entre els anys setanta i els vuitanta. La seva vida literària transcorre durant pocs anys, però és força intensa, ja que en dues dècades publica una dotzena de títols. La seva primera obra publicada –i la que ocuparà més espai en aquest article– és *En gris i rosa* (Club Editor, 1972). La seva segona novel·la, *Dol sense negre*, es publicà a Olot l'any 1977 (editorial Aubert). Entre l'una i l'altra escriví l'assaig *Pro-*

blemàtica de l'idioma a Mallorca (Moll, 1972) i l'opuscle *Elogi de la bibliofília* (Moll, 1974).

El 1977 publicà a l'editorial Muntaner *Tres i molts*, que conté tres brevíssimes biografies de Madame de Sevigné, Margarida de Valois i Caterina Albert que van merèixer la Medalla d'Honor dels Jocs Florals de Tuïr (1976). A partir d'aquesta data es dedicà sobretot al folklore i les llegendes populars, i publicà *Llegendes de les nostres terres* (Abadia de Montserrat, 1981), *Les nostres llegendes* (Aubert, 1980), *Cortes d'arreu del món* (Grijalbo, 1988), *Llegendes de la nostra història* (Abadia de Montserrat, 1989) i *Els setges de Girona. Aventures i desventures* (Barcanova, 1990).

Cortey també va col·laborar ocasionalment en revistes com *Pandrassou*, *Escalabuix*, *Mai No Morirem*, *Gorg*, *Marie-Claire*, *Lluc* i *El Mirall*.

La seva col·laboració més llarga va ser a *Presència*, on va escriure regularment entre 1968 i 1970, any en què va publicar deu articles a la secció «D'un temps. D'un país», una mena d'agenda cultural dels Països Catalans. L'escriptora s'encarregava de la part dedicada a les Illes Balears. Aquestes cròniques, inaugurades l'any 1968 amb el títol «Aquí Mallorca», estaven formades per noti-

Maria-Dolors Cortey (1929-1997).

cies molt breus dedicades als actes culturals de les Illes Balears. La majoria informen sobre activitats a favor de la llengua i la cultura catalanes, temes sobre els quals estava molt interessada.

L'escriptora, que tenia estudis de filosofia i lletres, belles arts, biblioteconomia i traducció, va participar activament en la vida literària catalana com a membre del PEN Club, de l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana i de l'Obra Cultural Balear. La seva última obra publicada va ser el recull de contes nadalencs *Cuentos de Navidad* (Granica, 1993). Va morir a Palma de Mallorca l'abril de 1997.

Girona en gris i rosa

Joan Sales, editor d'El Club dels Novel·listes, tenia fama d'home difícil. Són molt conegudes, per exemple, les seves discussions amb Mercè Rodoreda respecte a determinades característiques lingüístiques de *La plaça del Diamant*. Sales, autor de la gran novel·la *Incerta glòria*, era un escriptor que posseïa un domini de la llengua extraordinari, i per això a vegades imposava determinats criteris lingüístics i literaris als autors que publicava. De fet, el títol d'aquesta novel·la va ser triat per l'editor, perquè el del manuscrit

original era *Girona, aleshores*. L'autoria del títol és fàcil d'atribuir a Sales perquè està tret d'un vers del poeta Màrius Torres, que va ser un dels seus referents literaris més importants. El títol original tenia una referència geogràfica explícita, Girona, i Sales segurament va preferir que la narració no estigués tan clarament localitzada. El nou títol, d'altra banda, segueix la tradició de definir Girona utilitzant colors. En aquest cas, el gris i el rosa. I, veritablement, la novel·la està pintada amb aquests colors: el gris dens i emboirat de la postguerra i el rosa amb què tradicionalment s'han relacionat els relats sentimentals.

En gris i rosa és molt diferent respecte al manuscrit de *Girona, aleshores*; alguns dels capítols, per exemple, estan canviats de lloc. També es canvien els noms de diversos personatges, s'altera la trama, se suprimeixen fragments, se n'hi inclouen de nous i, en general, es canvia força el redactat de la novel·la. Les diferències entre el llibre finalment publicat i l'original, doncs, són grans.

L'obra va ser presentada al premi Bertrana l'any 1968, però va passar desapercebuda. Cortey, doncs, va tenir quatre anys per rescriure-la. La comparació entre el mecanoscrit i l'obra que finalment va ser publicada el 1972 serveix per veure la gran quantitat d'hores de feina que devia necessitar per acabar-ne la versió definitiva.

Vegem, per exemple, els canvis dels primers paràgrafs de la novel·la:

«Va despertar-se amb l'esglai del somni que l'havia turmentada tota la nit. Corria, corria i les petjades d'aquell desconegut la perseguïen cada vegada més a prop. Al girar-se descobrí un tipus alt i magre, però el rostre romania dins de la penombra, difuminat i consirós en boira grisenca.

L'home sense rostre era el mal somni familiar cada vegada que la senyora Narcisa posava mongetes estofades per sopar.

En aquest moment el despertador tocà amb insistència tossuda i el soroll metàl·lic i desagradable li ferí els timpans. Volgué fugir-ne ficant el cap dins dels llençols. Confiava amb els deu minuts de mandra durant els quals s'obsequiava amb la imaginació de coses agradables que –naturalment– no succeïen mai, però li proporcionaven la ració diària d'optimisme».

Girona, aleshores.

«Va despertar-se amb esglai. Un mal somni l'havia turmentada tota la nit: corria, corria i les petjades d'aquell desconegut la perseguïen; cada vegada les sentia més a prop. Sabia, en somnis, que era un home molt alt i molt magre; però la cara quedava en la fosca.

L'home sense cara era el seu mal somni familiar.

En aquell moment el despertador vibrà amb insistència i el seu timbre metàl·lic li ferí desagradablement els timpans. Volgué fugir-ne ficant el cap sota els llençols. Volia donar-se deu minuts més de mandra per assaborir-los intensament».

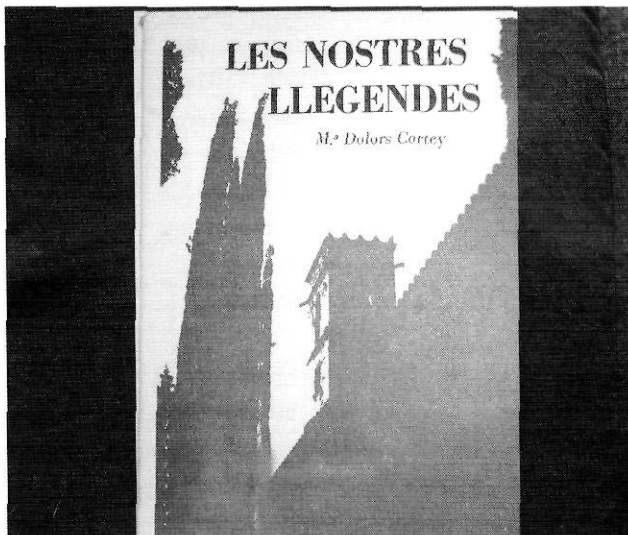
En gris i rosa, p. 13

Aquests fragments mostren un problema comú dels escriptors que no van tenir una escolarització en català: l'enorme dificultat de crear una llengua literària sense haver tingut accés a models de prosa.

En gris i rosa és una novel·la costumista que se centra en la descripció d'ambients i personatges més que no pas en la construcció de l'argument. I és en aquesta descripció de la vida quotidiana a Girona durant la postguerra on trobem els elements més interessants de la novel·la. La narració transcorre en una pensió típica de l'època –com la que descriu Luis Martín Santos a *Tiempo de silencio*– situada a la Pujada de Sant Feliu. Els personatges són arquetípics d'aquest tipus d'establiments: el funcionari de l'Estat (Don José, secretari del govern civil i originari d'Àvila), el catedràtic empobrit (Castroviejo), la criada (Enriqueta), el vividor (Carles), l'oficinista (Helena), la viuda d'un militar (Donya Rosa), el comptable (Don Eugeni), la mestra soltera (Aurora)... Entre ells s'estableixen una sèrie de relacions sentimentals que fan avançar la trama. Dolors Cortey aconsegueix descriure amb precisió i molta ironia la relació d'aquests personatges amb la ciutat. De fet, Girona esdevé un personatge més de la novel·la i l'autora ens ofereix detalls d'una època que ha estat poc tractada en la literatura. Les descripcions són acurades, plenes de detalls sobre el dia a dia. Vegem-ne uns quants exemples destacats:

«Davallà de pressa la pujada de Sant Feliu i ja al carrer de les Ballesteries veié els botiguers que treien les barres de ferro de les portes per obrir-les. Ho feien amb moviments desganats, com si pensessin que un dia així, tan trist, no valia la pena de malgastar energies. No farien gaire calaix.

Les voreres, estretes i desiguals, formaven basses minúscules a les juntures de les pedres. Al carrer de l'Argenteria, colles de dependents s'aixoplugaven a les escales tot esperant que els amos obrissin les botigues on haurien d'entrar a treballar.

Ara l'Helena es trobava sota les Voltes. Sempre que s'hi ficava sentia una agradable sensació, com si un vell amic li donés copets a l'esquena. Ja els mossos dels cafès anaven col·locant tauletes i cadires. Damunt de cada tauleta, un sífó blau, verd o rosa feia com de gerro decoratiu» (p. 23).

«En passar pel Pont de Pedra, un raig de sol descolorit travessà els núvols. Havia deixat de ploure i els campanars de la catedral i de Sant Feliu es dibuixaven, precisos, a la dreta, com si es repengessin damunt el coixí gris del cel.

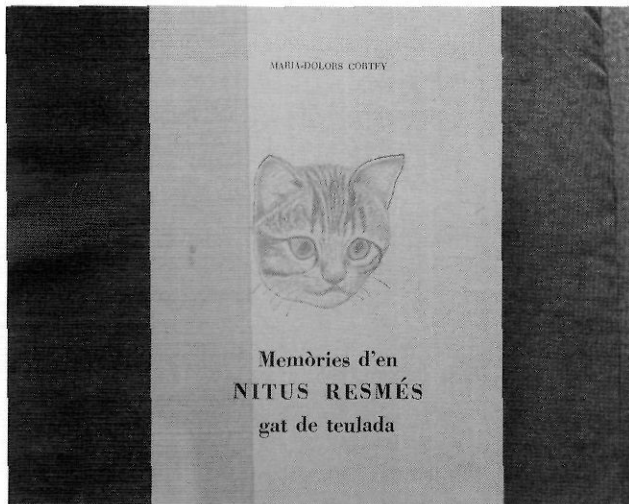
Colles de pagesos carregats amb cistells i sacs de verdura passaven tot parlant a mitja veu com si no gosessin torbar la pau d'aquelles hores marineres. Acabaven de baixar del tren o de l'autobús i encara tenien als ulls el verd humit dels camps.

Un soroll sord i sec es deixà sentir, seguit d'un tancar de finestres. Algú des d'una galeria havia llançat un paquet d'escombraries al riu. Un municipal que passava va moure el cap desaprovant i s'aturà a contemplar amb aire de repte les eixides que miraven a l'Onyar» (p. 24).

«Li agradava passejar per la Força i per les Ballesteries; aquells carrers i carrerons del seu barri li semblaven fascinadors, però més que res l'atreïen els ponts sobre l'Oryar. Eixides i balcons es reflectien a les aigües olioses del riu, que es tancaven amb les coloraines tremoloses de les robes posades a eixugar. Li semblava veure una ciutat submergida, mil vegades més bonica en la seva irrealitat; i sempre s'allunyava del riu amb recança» (p. 87).

Tal com s'observa en aquests paràgrafs, Cortey insisteix molt en els tons grisos, però la visió global que ofereix de la vida a Girona és molt positiva. De fet, coneixia molt bé la ciutat, i per això no té por de desplegar-ne tots els tòpics negatius: ciutat petita i grisa, de frontera, lluny dels centres de poder, provinciana... Tots aquests tòpics són rebutats a poc a poc i amb bon humor. Al capítol XV, per exemple, la classe alta i mitjana gironina acudeix al Teatre Municipal per veure una cèlebre companyia madrilenya de sarsueles. El públic, fascinat per la sarsuela de la capital i el renom dels artistes, aplaudeix ferverosament la funció. La narradora, en canvi, es burla molt de l'obra, presentada com a ridícula i grotesca, i al final el que resulta més provincià no és l'ambient cultural de Girona, sinó la companyia de Madrid i el públic que aplaudeix sense cap mena de criteri tot el que arriba de la capital. El paràgraf més explícit a l'hora de capgirar tòpics, però, té com a protagonista el funcionari de l'Estat Don José:

«Descobrí, per exemple, que quan els seus companys de penya parlaven "del ambiente provinciano" –i en parlaven sovint– és que no s'adonaven que aquell "ambiente" el duïen amb ells i que per això l'anirien trobant pertot arreu fos on fos que anessin. N'hi havia prou amb allunyar-se d'aquella salsa de "funcionarios

de la província" perquè aquesta, "la província", s'esvaïa. La realitat no és mai "provinciana" quan és autèntica; n'hi havia prou amb establir contacte amb la Girona autèntica de debò, amb la seva gent, amb la seva història, amb les seves pedres, amb les seves fàbriques i tallers, amb els camps que la voltaven, per descobrir que allò de la "capital de província" era una entelèquia i que els gironins, els de cam i ossos, es recordaven tan poc i donaven tan poca importància al fet de ser "capital de província" com al de ser "cabeza de partido judicial". Divisions administratives, pàl·lids fantasmes de paper que no resistien la claror del dia...» (p. 109).

Pocs paràgrafs s'han escrit sobre la ciutat que rebatin amb tant d'enginy els tòpics amb què se l'ha descrita durant anys. Cortey també descriu la processó de Setmana Santa (p. 82) i dedica unes quantes pàgines a les fires:

«D'aquesta manera acaben els vuits dies màgics de Girona, amb la fugacitat de les rodes de foc i de les cascades multicolors del castell de focs artificials. I cada u se'n torna a casa seva amb el regust nostàlgic d'aquells dies que han fugit amb el darrer coet que ha esquinçat l'espai» (p. 71).

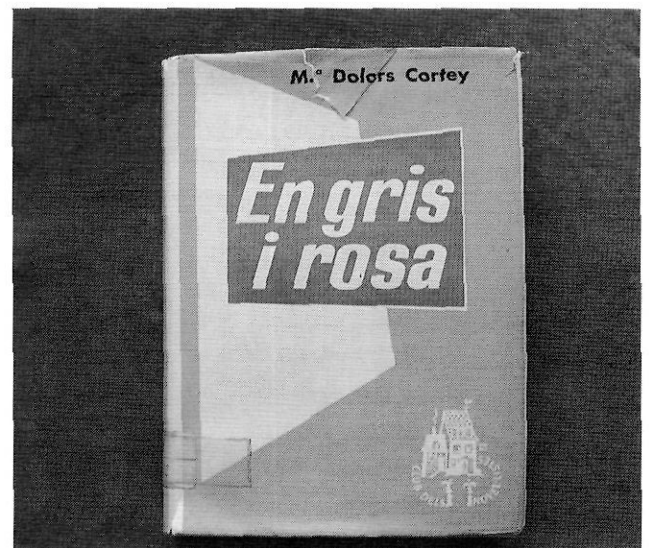
Amb dues frases aconseguïm expressar a la perfecció el que tots els gironins senten quan s'acaben els focs artificials que tanquen les fires. En tots els fragments citats es fan evidents els bons dots d'observació de Cortey i la seva habilitat en la recreació d'ambients. Tots els personatges d'*En gris i rosa* viuen a gust a Girona, i les descripcions no fan més que explorar les causes d'aquesta atracció. Tal com hem vist Cortey sap capgirar molt bé els tòpics, i sap descobrir, darrera la boira, una ciutat plena d'indrets i moments especials. Segurament l'autora mateixa, en arribar a Girona, devia passar una etapa influenciada pels típics prejudicis que va fer servir a la novel·la, però aviat se'n devia dependre. I el seu descobriment d'una nova ciutat potser va ser paral·lela al de Don José:

«Un dia, després de la pluja, se'n va anar a fer un tomb per la vall de Sant Daniel i descobrí de sobte que l'erba verda i la claredat d'un sol tímid i feliç amanyagant les velles pedres de les muralles feien molt bonic amb la seva malenconia tan suau. Astorat, com si se li revelés un misteri que no sospitava, es va estar una llarga estona contemplant aquella mena de simfonia de colors tendres, esmoreïts: era un paisatge encara amarat de la pluja recent i en tons difuminats, esvaïdissos; el gris i el rosa hi predominaven, tot harmonitzant amb el verd tan tímid de l'herbei. No podia dir quant de temps es va estar embadocat mirant aquells efectes de claror, com si de sobte hagués trobat la clau de l'enigma de Girona» (p. 71).

L'objectiu de l'editor Joan Sales era publicar llibres que fossin fàcils de llegir per tal d'augmentar el nombre de lectors en llengua catalana. Cortey va escriure una novel·la per a un públic ampli que, gràcies a la senzillesa de la trama i l'estil, assoleix aquesta aspiració. Plena de moments còmics i costumistes, *En gris i rosa* ofereix als lectors d'avui detalls molt precisos d'una època difícil, i sobretot aporta un punt de vista molt personal sobre la ciutat.

Crònica dels últims anys del franquisme

Dol sense negre, la seva segona i última novel·la publicada, transcorre durant els últims anys del franquisme, i els temes que tracta són habituals en aquest període: la píndola abortiva, el feminisme, l'ús del biquini, l'adulteri, la secularització, l'auge del turisme i la construcció a la costa, el xoc entre la vida tradicional i els costums que van arribant d'Europa... La tècnica narrativa també és més moderna que a *En gris i rosa*; ara ja no fa servir la narració tradicional en tercera persona, sinó que utilitza una narració en primera persona deutora de l'obra de Mercè Rodoreda. La narració transcorre durant molt pocs minuts, el temps que dura l'enterrament de

la tia Rosa. Els familiars expliquen, cadascú des del punt de vista, la seva relació amb ella. Cortey, doncs, ofereix diversos punts de vista sobre el mateix personatge, i per tant utilitza una tècnica molt contemporània. A la narrativa espanyola de l'època hi ha diverses novel·les que transcorren durant poc temps i al voltant de la mort d'un personatge, com *Cinco horas con Mario* de Miguel Delibes o *Réquiem por un campesino español* de Ramon J. Sender. Entre *En gris i rosa* i *Dol sense negre*, doncs, hi ha una evolució molt interessant, tant pel que fa als temes com pel que fa a la tècnica narrativa, una evolució que és paral·lela als canvis que van anar transformant el país entre els cinquanta i els setanta.

La influència de Víctor Català. Contes i llegendes de les nostres terres

Tot i que va néixer a Barcelona, Cortey va passar bona part de la seva vida a Mallorca. També tenia parents empordanesos, i això explica perquè la seva obra està tan lligada a la demarcació de Girona. De fet, va ser l'escriptora de l'Escala Víctor Català qui va despertar la seva vocació literària. Ho recorda a *Tres i molts*:

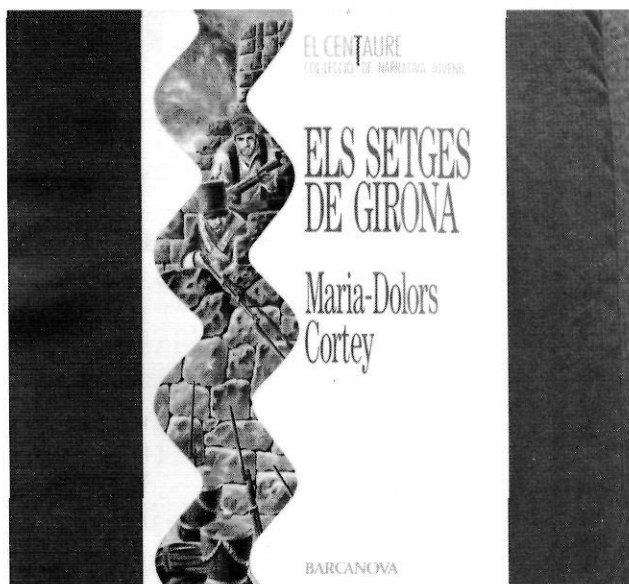
«La nena era massa petita per saber que havia escollit un camí ingràt i ple de dificultats de tota mena. Però aquella senyora d'ulls foscos i lluents l'havia escoltada com a una dona gran i li havia fet veure les bel·leses del pensament escrit i de la comunicació amb els altres».

Quan encara era molt petita, Víctor Català li va regalar i dedicar el llibre de poemes *Lo cant dels mesos* (1901), i anys més tard va anar seguint la seva evolució literària:

«Des de l'Escala em va escriure una llarga carta comentant uns treballs meus, dolents com tots els primerencs. Procurava orientar-me i mostrar-ne els defectes sense superioritat ni mofa però, sobretot, per donar-me uns ànims i una empena moral que m'eren molt necessaris».

Al breu opuscle *Elogi de la bibliofília* Cortey confessa la seva passió pels llibres i explica diverses anècdotes de la seva estada a Ginebra, on va exercir de bibliotecària gràcies a una beca. Cortey sabia idiomes i va viatjar molt; part del llibre *Els setges de Girona* va ser escrit a Roma. Aquest és un llibre juvenil sobre la vida a l'interior de la Girona assetjada per l'exèrcit francès el 1808. L'avi Narcís acompanya una colla de nens fins a la vall de Sant Daniel per explicar un seguit d'aventures:

«Quan aneu a Girona, pugeu pel carrer de la Força, tireu a mà dreta per les escales de la Pera deixant a l'esquerra la Catedral i entreu al portal de Sant Cristòfol. A poques passes tindreu la vall de Sant Daniel i podreu tocar amb la mà les restes de les muralles plenes dels esperits dels qui hi van morir» (p. 11).

A partir dels anys vuitanta es va dedicar a recopilar i escriure rondalles d'arreu del món, però sobretot catalanes. Dos dels volums els va publicar a la col·lecció La Xarxa, de l'Abadia de Montserrat (números 4 i 116), ben coneguda per tots aquells nois i noies que van començar a llegir als anys vuitanta. Al pròleg de *Les nostres llegendes* comenta la seva afició a recollir narracions populars:

«Aquest recull de llegendes –primer d'una trilogia– és feina d'anys. De recerques a biblioteques públiques i privades, a convents i monestirs, als arxius ben organitzats i als deixats de la mà de Déu. També a la meua biblioteca particular heretada i augmentada dia a dia. [...] La vida és massa curta per aquesta investigació apassionant».

Maria-Dolors Cortey va pertànyer a una generació que ho va tenir especialment difícil a l'hora de fer sentir la seva veu, perquè va quedar atrapada entre la postguerra i una nova generació d'autors més joves que reclamaven amb força un lloc en el panorama literari. Això va limitar les seves expectatives com a escriptora. Joan Fuster ha parlat d'«una generació sacrificada» a la *Literatura catalana contemporània* (p. 339). Però tot i que les circumstàncies històriques van perjudicar molt aquesta generació d'escriptors, la seva obra va omplir un buit important als anys setanta, quan el públic lector creixia i els editors necessitaven obres per publicar. Però l'èxit literari més important de Cortey va ser, sens dubte, que milers de nens van aprendre a llegir en català gràcies als seus reculls de contes. El seu paper en la transmissió de la llengua i la cultura catalanes, doncs, mereix el record de la seva obra en aquestes pàgines.